

DROPPÁNNÉ DEBRECZENI ÉVA

Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum története, különös tekintettel a könyvtári gyűjtemény alakulására / Droppánné. Debreczeni Éva –. Budapest :
 1. 1877–1933. – Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 2003. – 145 p. (2. jav. kiad. 2005. – 147 p.);
 2. 1958–1990. – OFI ; Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 2010. 526 p.
 ISBN 963 9315 67 2 ő
 ISBN 963 9315 68 0 1. kötet
 ISBN 963 682 660 4 2. kötet

A Köztelektől a Tündérpalotáig

Két impozáns kötetrel örvendeztette meg a magyar könyvtártörténet iránt érdeklődő olvasókat az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM). Alapításának negyvenötödik évfordulóján látott napvilágot az intézmény elődjének történetét feldolgozó első kötet, majd hét év elteltével a második kötet. (Utóbbi már az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet és az OPKM közös kiadásában.) Azért is örvendetes, hogy kézbe vehetjük az országos szakkönyvtárak első történeti feldolgozását, hiszen „*egy pedagógiai szakkönyvtár minden testvérintézménynél fontosabb hivatást tölt be, mert amíg az orvosi, mérnöki és egyéb könyvtárak egyetlen tudományág művelőinek továbbképzését szolgálják, addig a pedagógiai könyvtárnak egy nemzet nevelése nyugszik a vállán.*” (Nyíreő Éva)

Érdeemes rögtön tisztázni, mi köze van az 1877-ben alapított Országos Tanszermúzeumnak és későbbi társintézményének, az 1906-ban megnyitott Országos Pedagógiai Könyvtárnak (a későbbiekben *Országos Paedagógiai Könyvtár és Tanszermúzeumnak*, OPKTM-nek) a mai OPKM-hez? „*Jogi értelemben nyilván semmi. Amikor intézményünket jogutódként emlegetjük – gyakran és szívesen! – bizony tévedünk. A formális jogi kapcsolat útjában áll egy emberöltő: egy világegés, egy forradalom, s ezen belül néhány kisebb nagyobb politikai, s a hozzájuk idomuló kultúrpolitikai fordulat. Mindössze ennyi választja el egymástól az 1933-ban felszámolt s az 1958-ban ismét megalakított Országos Pedagógiai Könyvtárat. Gyakran és szívesen emlegettük, emlegetjük azonban az egykori intézményt szakmai elődként, magunkat kissé fennköltebben szellemi örökösökként. Ez a szakmai-szellemi előd-örökös viszony már valóban a lényegét fejezi ki*” – írja az első kötet előszavában *Balogh Mihály* főigazgató. Azt is megtudjuk innen, hogy az alapítás 50. évfordulójára tervezik a második kötet bemutatását az intézmény új, Könyves Kálmán körút 40. szám alatti épületében a Magyar Pedagógusok Házában (a Tündérpalotában); a kötet csak 2010-re készült el, előszavát már az új igazgató, *Varga Katalin* írta.

Droppán Béláné Debreczeni Éva, aki 1981-től a könyvtár munkatársa, nehéz feladatra vállalkozott, de az eredmény magáért beszél:

sikerült az intézmény történetének tudományos igényű feldolgozását elvégeznie. Fontos megemlíteni, hogy a kezdetben az OPKM történetének napjainkig tervezett feldolgozását végül a szerző a rendszerváltás évével, 1990-nel zárta le a történeti távlat igénye miatt, és mert 1990-től teljesen új korszak kezdődött az intézmény életében.

A szerző az előd esetében is a könyvtár történetére koncentrált. Nem hagyhatta figyelmen kívül a múzeum sorsának alakulását sem, de a cél mindvégig „a könyvtár történetének a megírása volt”. Bevezetőjében kiemeli, hogy a tanszermúzeum kezdeti gyűjteményében is voltak könyvek, s bár csak harminc év múlva, 1906-ban nyílt meg a könyvtár: „a kezdetektől csíráiban jelen volt egy pedagógiai könyvtár létesítésének gondolata.”

Még egy megjegyzés engedtessek meg bevezetéképpen: a szerző 2000-ben védte meg *Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum története és állományának alakulása (1877–1922)* című szakdolgozatát az ELTE BTK Könyvtár-informatikai Tanszékén. Ez a kitűnő és alapos munka volt az alapja az első kötetnek (beleértve a táblázatokat és az illusztrációk zömét is); a nyomtatásban megjelent kötet csak *A VKM Országos Tanügyi és Pedagógiai Könyvtárának létrehozása és A könyvtár megszüntetése, állományának szétszétlása* fejezettel egészült ki. (A dolgozat megírása jó ujjgyakorlat volt a monográfia első részének a megírásához, majd a munka folytatásához.)

Mindkét kötet hasonló felépítésű; kiadói előszóval indul, melyet az intézmény vezetője jegyez, s amely *igazi* előszó, minden protokolláris elem nélkül. Ezután a szerzői előszó, mely a célokat fogalmazza meg, a bevezetés, mely röviden ismerteti a kötet felépítését és forrásait, majd a főrész következik. Utószó zárja a tanulmányt, amely összefoglalja a mondottakat, és kitér a következő időszak említésre méltó eseményeire is.

Az első kötet megírásánál a források hiánya jelentősen befolyásolta a feldolgozást („*ti. a levéltári anyag szinte teljesen elpusztult*” – ol-

vashatjuk a bevezetésben), emiatt az első kötet rövidebbre sikeredett a folytatásnál, noha jóval nagyobb időszakot fog át, mint a második (1877–1933). A könyv az előzmények ismertetésével indul: az 1868-as népoktatási törvényből eredő tennivalók, új oktatási rendszer kialakítása után a minisztérium tanácsosának, *Gönczy Pálnak* szerepét ismerteti, majd az 1873-as bécsi világiállításnak az Országos Tanszermúzeum megalapításában játszott a szerepéről is beszámol. Az Országos Tanszermúzeum végül 1877-ben jött létre. Működésének nehézségeiről, akadályairól, elhelyezésének méltatlan körülményeiről, illetve vezetőinek – *Mayer Miksa*, *Girókuti P. Ferenc* (1877–1886), *Gyertyánffy István* (1886–1899), *Staub Mór* és *Miklós Gergely* (1899–1906) – sziszifuszi küzdelméről pontos, jól dokumentált képet rajzol a szerző.

Az *Országos Paedagógiai Könyvtár* megnyitására 1906 karácsonya előtti napon került sor, és viszonylag rövid „fénykora” (1906–1914) *Váangel Jenő* nevéhez kapcsolódik. Az első világháború kitörése után, mint annyi más országos intézmény esetében, a hanyatlás évei jönnek, majd a felszámolás (1915–1922). Ekkor ugyan átkerül a könyvtár a VKM-be annak *Országos Tanügyi és Pedagógiai Könyvtáraként*, de 1933-ban sorsa megpecsételődik: állományát szétszétlják kisebb-nagyobb könyvtárak, kollégiumok és külföldi magyar intézetek között (pl. a budapesti Egyetemi Könyvtárnak 9098, a debreceninek 8235 kötet jutott), munkatársai másutt kapnak állást.

A második kötet 1958-tól 1990-ig követi az *Országos Pedagógiai Könyvtár* (1968-tól Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum) tevékenységét, mindvégig elsősorban a könyvtárra összpontosítva.

Az első fejezet tekinti át az előd megszüntetése (1933) és az „újraalapítás” közötti fejleményeket. Ez „*röviden vázolja a két örökhatározó intézmény: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Pedagógiai Könyvtárának (Fővárosi Pedagógiai Könyvtár) és a Művelődésügyi Minisztérium Pedagógiai Könyvtárának (Pedagógiai Tudományos Intézet Könyvtára) történetét, a két könyv-*

tár működésének alakulását, gyűjteményüket, olvasói bázisukat és az Országos Pedagógiai Könyvtár újraindulásának körülményeit is” – olvasható az előszóban.

A több mint 500 oldalas kötet két nagy részből áll. Az elsőben a három igazgató tevékenysége által meghatározott periódusokat, azok eredményeit és problémáit tekinti át, míg a könyvtárszakmai részben arra a kérdésre keresi a választ, miképp tudott a könyvtár megfelelni hármasküldetésének (szakkönyvtárként, az iskolai könyvtárak irányítójaként és dokumentációs intézményként). Ez a megoldás persze olykor ismétlésekhez vezet, hiszen ilyen hatalmas ténytanyag „kézbentartása” nem egyszerű feladat. Ebből adódott az is, hogy gazdag anyagából a recenzens csak a legfontosabb, leglényegesebb és legpozitívabb mozzanatokot tudja kiemelni. Az „igazgatási rész” három fejezetből áll, melyekben V. Waldapfel Eszter (1958-tól) alapítóként, Arató Ferenc (1967-től) továbbépítőként, Balázs Mihály pedig modernizálóként (1980-tól 1990-ig) jelenik meg.

A kezdeti periódust *Az OPK létrehozása, korszerű szakkönyvtári működés alapjainak megteremtése (1958–1966)* fejezet ismerteti. V. Waldapfel Eszter vezetésével viszonylag rövid idő alatt sikerült az országos szakkönyvtár kiépítése, a hálózati munka részeként az iskolai könyvtárak segítségével a megszervezése és a további fejlődési irány meghatározása. Elkészültek az alaplokumentumok (SZMSZ, gyűjtőköri szabályzat), az állomány a kezdeti 166 ezerről 248 ezerre nőtt. Sikerült jó munkatársakkal (fiatalok megnyerésével is) és szolgáltatásaival (olvasószolgálat, a bibliográfiai és a dokumentációs tevékenység) beilleszkedni az országos könyvtári rendszerbe. Kiadványaival és folyóiratával (*Iskolai Könyvtárosok Tájékoztatója*, később *Könyv és Nevelés*) fontos missziót teljesített.

A következő években, melyről *A korszerű szakkönyvtár kiépítésének útján (1967–1979)* című fejezet szól, Arató Ferenc vezetése alatt új elemek jelennek meg a könyvtár életében. A legfontosabb a szakkönyvtári funkció erősítése, az állománygyarapítás fellendítése és új szolgáltatások (témafigyelés, bibliográfiák, kiadványok)

bevezetése. Az egyik kiemelkedő újdonság a *múzeumi feladatok* megjelenése, a múzeum megalakulása (1968-ban), az Intézeti Tanács megalakítása és az Országos Pedagógiai Információs Rendszer (OPIR) kiépítése. Tudományos kutatások indultak, melyek mind az irányítást, mind a gyakorlatot szolgálták. A tizenegy nyelvű pedagógiai szótár és a pedagógiai teaurusz munkálatai is ekkor indultak el.

A korszakzáró évtizedet *A technika új útjai, kihívásai a kettős intézmény életében (1980–1990)* című fejezet tárgyalja, amikor Balázs Mihály irányítása alatt már a korszerű technika is megjelent a könyvtárban. Számos eredménye közül a legfontosabbak:

- ⊙ a korszerű, a szakirodalmi terméssel lépést tartó állomány (ebben az időben már elérte az 500 ezret),
- ⊙ a számítógépes feldolgozás bevezetése, a tartalmi feltárásban a tárgyszó-rendszer kidolgozása (az indexelésben a PRECIS bevezetése),
- ⊙ igényekhez igazodó szolgáltatások (kurrens szakbibliográfiák, ajánló és témabibliográfiák),
- ⊙ jelentős kiadói tevékenység (új sorozatok),
- ⊙ neveléstörténet kutatások,
- ⊙ jelenlét szakmai fórumokon (külföldön és Magyarországon egyaránt) és
- ⊙ a múzeum fejlesztése és – hely híján más intézményekben – kiállítások rendezése).

Csupán az utolsó két évben volt visszaesés a gazdasági nehézségek miatt; ez fékezte megkezdett fejlődést.

A könyvtárszakmai részben három kisebb-nagyobb fejezetben tekinti át a szerző a harminchárom esztendő fontosabb eredményeit. A legterjedelmesebbre az első, a *Tudományos szakkönyvtári funkciót* tárgyaló átfogó fejezet (219–355. p) sikeredett, hiszen itt kerülnek terítékre az egyes munkaterületek:

- ⊙ az állomány alakulásának részletkérdései (a törzsállomány, a külön-gyűjtemények, a muzeális gyűjtemény, a folyóirattár, hagyatékok),
- ⊙ a feltárás kérdései (formai, tartalmi feltárás, katalógusok),

- ⊗ a szolgáltatások (itt olvasható a gazdag bibliográfiai tevékenység ismertetése, valamint az OPIR születése és megszüntetése),
- ⊗ a számítástechnikai fejlesztés,
- ⊗ a tudományos munka (könyvtár- és neveléstudományi, olvasáspedagógiai, oktatástörténeti és összehasonlító pedagógiai kutatások); itt szerepel az iskolai könyvtárak muzeális anyagának kutatása, feltárása és nyilvántartásba vétele,
- ⊗ a kiadói tevékenység (röviden, mert a kiadványok jegyzéke a függelékben szerepel),
- ⊗ az intézményi kapcsolatok (ittthon és külföldön).

A második rész foglalkozik (röviden) a *Dokumentációs funkcióval* (357–364. p.), amely talán belefért volna az előzőbe is, de fontossága és a „hármasküldetés” indokolja, hogy külön essék szó erről is. A kezdetben csoport-, majd osztálykeretben működő részleg elsősorban folyóiratok figyelésével, cikkfordításokkal és referátumokkal szolgálta az irányításban, a kutatásban és a gyakorlatban dolgozókat (a tanügyet a lehető legszélesebben értelmezve). Feladataik kezdetől fogva a témafigyelésre, szemlékre és referáló kiadványok (pl. a negyedévenként megjelenő Neveléstudományi Tájékoztató, a kéthetente publikált Külföldi Pedagógiai Figyelő és a Felsőoktatási Szakirodalmi Tájékoztató) készítésére terjedtek ki. (Emellett gondozták a pedagógiai hírarchívumot és a fordítások katalógusát is.) Hasonló munka folyt a könyvtár Összehasonlító Pedagógiai és Tájékoztató osztályán (1967-től), és több kiadványt készült itt is.

A harmadik részben *Az iskolai könyvtár irányításával kapcsolatos funkcióról* esik szó (365–397. p.). Ezt a feladatot az 1956. évi könyvtári törvényerejű rendelet írta elő – az OPK megalakításával egyetemben. Ezt az új területet, amely módszertani (és hálózati) vonatkozásaival teljesen előzmény nélküli volt az intézményben, az iskolai csoport (1960-tól már módszertani osztály) gondozta. A módszertani feladatokat folyóirattal (Könyv és Nevelés), kiadványokkal (segédletekkel, mintakatalógusokkal, tantárgyi bibliográfiákkal stb.), továbbképzések szervezésével és különböző jogszabályok minisztériumi

utasítások előkészítésével (sokszor személyes tanácsadással is) látták el.

Mindkét kötethez részletes idegen nyelvű – igényes és alapos – angol, francia, német és orosz *összefoglaló* tartozik. A felhasznált irodalom és források után a képek jegyzéke következik. A *képanyag* több mint illusztráció: szervesen illeszkedik a történeti részbe, számos helyen többletinformációkat is ad.

Mindkét kötetet függelék zárja. Az első kötet függelékében a világ 1851 és 1911 között alapított pedagógiai múzeumainak jegyzéke olvasható, ezt követi az intézményi kronológia (ez az első kiadásból kimaradt) és több statisztikai táblázat (összesen 20 oldalon).

A második kötet függeléke közel 80 oldalas, hiszen itt szerepel – a jelentős kiadói tevékenység miatt – a publikált kiadványok jegyzéke, továbbá a részletes kronológia, statisztikai táblázatok és a munkatársak válogatott névsora (a be- és kilépés évével együtt). Rövidítésjegyzékkel, a feldolgozott anyagban eligazító külön név- és tárgymutatóval zárul a kötet.

A szerző – főleg a második kötetben – hatalmas tényanyagot dolgozott fel, és képes volt ezt az óriási és szerteágazó információmennyiséget áttekinthető struktúrákba rendezni. Az intézményt ismerő és tevékenységét egyébként követő olvasó számára is sok új ismerettel és ténnyel szolgál. Összegezve elmondható, hogy a hazai könyvtárügy egyik fontos intézményének, a pedagógia országos szakkönyvtárának történetét feldolgozó monográfia a könyvtár-történetírás kiemelkedő darabja, helye van szinte minden gyűjteményben. A szerző egyéni teljesítménye imponáló – még ha segítőinek és munkatársainak a munkája is benne van a műben. (Nekik név szerint is köszönetét fejezi ki.)

A tartalom és tipográfiai megformálás, a képek, valamint a járulékos részek *együtt* járulnak hozzá, hogy nagyszerű szakmai teljesítményről beszélhessünk. Érdemes volt az első kötet után hét évig várnunk a folytatásra!

Murányi Lajos